

AJDODLAR SIYMOSINI IFODALASH VOSITASIDA TALABALARNI MILLIY IFTIXOR RUHIDA TARBIYALASH ILMIY METODIK ASOSLARI.**Xaitov Zufar Asroralievich***Termiz davlat pedagogika instituti. O‘zbekiston Katta o‘qituvchi**zufarxaitov5@gmail.com <https://orcid.org/0009-0007-0003-412X> +998332727494*

Annotatsiya: *Talabalarni milliy iftixor ruhida tarbiyalash metodikasining ta’lim jarayonidagi tadbiriq bayon etilgan. Ajdodlar siymosini tasvirlashning pedagogik algoritmi haqida so‘z boradi. Mazkur maqolada ajdodlar siymosini tasviriy san’at vositasida ifodalash orqali talabalarni milliy iftixor ruhida tarbiyalashning ilmiy-metodik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda buyuk tarixiy shaxslar obrazlarini yaratish jarayonida milliy qadriyatlar, tarixiy meros va ma’naviy an’analarini yoshlar ongiga singdirishning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, tasviriy san’at mashg‘ulotlarida Amir Temur, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi ajdodlar siymosidan foydalanish orqali talabalar estetik didini shakllantirish, tarixiy tafakkurini rivojlantirish hamda vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlash masalalari ochib berilgan. Maqolada portret ishlash metodikasi, kompozitsion yechimlar, rang tanlash tamoyillari va pedagogik algoritmlar asosida ijodiy yondashuvning samarali usullari tavsiya etiladi. Ajdodlar siymosining ifodalashni rangtasvirda qalamtasvirda amaliy bajarish imkoniyatlari haqida so‘z boradi. Ajdodlarimizning tashqi qiyofasi yoshlarga qat’iyatli bo‘lishga targ‘ib qiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta’lim muassasalarida tasviriy san’at fanlarini o‘qitishda hamda yosh avlodni milliy g‘urur va ma’naviy barkamollik ruhida tarbiyalashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘z: *Qalamtasvir, Rangtasvir, Portret, Miniatyura, Komponovka, Tushlash, Yaxlit idrok, Ajdod, Siymo,*

Abstract: *The article describes the implementation of methods for educating students in the spirit of national pride within the educational process. It discusses the pedagogical algorithm of portraying the images of ancestors. This article highlights the scientific and methodological foundations of educating students in the spirit of national pride through the depiction of ancestors’ images by means of fine arts. The research analyzes the pedagogical significance of instilling national values, historical heritage, and spiritual traditions into the minds of young people through the creation of images of great historical figures. Furthermore, the article reveals issues of developing students’ aesthetic taste, historical thinking, and patriotic feelings through the use of the images of ancestors such as Amir Temur, Mirzo Ulugbek, Alisher Navoi, and Zahiriddin Muhammad Babur in fine arts classes.*

Effective methods of creative approach based on portrait-making techniques, compositional solutions, color selection principles, and pedagogical algorithms are recommended. The article also discusses the practical possibilities of expressing ancestors' images in painting and drawing. The external appearance of our ancestors encourages young people to be determined and strong-willed. The research results have important scientific and practical significance in teaching fine arts in higher educational institutions and in educating the younger generation in the spirit of national pride and spiritual maturity.

Keywords: *Drawing, Painting, Portrait, Miniature, Composition, Tonal Rendering, Holistic Perception, Ancestor, Image.*

KIRISH

Hozirgi kunda yurtimiz jahon iqtisodiyoti manaviyati madaniyati bilan raqobatlashayotgan bir davrda jamiyatimizning yosh navqiron bo‘g‘inida jumladan oliy ta‘lim tizimida talabalarning ajdodlar siymosini tanimasligi va avlodlar faxrlanadigan insonlar qoldirgan me‘roslari haqida bilmasligi, jamiyatimizning yosh navqiron fuqarolar bo‘g‘inida vatanga bo‘lgan muhabbat mehr iftixor g‘urur tuyg‘ulari yaxshi shakillanmaganligi muammo bo‘lib kelmoqda.

Bu muammoni hal etish masalasi mashaqqatli kasb egalari albatta muallim pedagoglar zimmasiga yuklatiladi. Ajdodlar siymosini tanish uchun avvalo tasviriy san‘atning tarixiy janriga murojat. Tasviriy san‘atning Tarixiy janri yurtimizning faravon hayot kechirishi uchun jon fido qilgan ajdodlarimizning yuz qiyofalari siyratini tabiat inom etgan ranglarda gavdalantirib beradi. Iftixor tuyg‘usi jamiyatimizda har bir fuqaroda ajdodlarimizdan va ular qoldirgan me‘roslardan faxrlanish va kelesakda ajdodlarga o‘xshashlik ajdodlar kabi vatanini himoya qiladigan vatanga bo‘lgan mehr muhabbat kabi tushunchalarni va sifatlarni o‘z ichiga oladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risda”gi farmonida “...talabalar ta‘lim tarbiyasi uchun qo‘shimcha sharoitlar yaratishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o‘z ichiga olgan beshta tashabbusni amaliyotga tatbiq etish, jumladan, talaba yoshlarni madaniyat va san‘at, jismoniy tarbiya va sportga jalb qilish, ularning kompyuter va internet texnologiyalaridan foydalanish savodxonligini oshirish, kitobxonlikni keng targ‘ib qilish, talaba - qizlarning kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirish” [6] qayd etilgan. Shu bilan birga, yoshlarda vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi, bag‘rikenglikni, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularni yot g‘oya va turli oqimlarga qarshi tura oladigan, ertangi hayotga bo‘lgan qat‘iy ishonch va qarashlarga ega qilib voyaga yetkazishga alohida e‘tibor qaratilgan. “Talabalarni

axloqiy negizlarini buzilishiga olib keladigan xatti-harakatlardan, diniy ekstremizm va terrorizm, fundamentalizm, separatizm, shafqatsizlik va zo‘ravonlik kabi zararli g‘oyalardan himoyalash”[3]da Movarounnahr zaminidan yetishib chiqqan buyuk allomalar siymosini tanish ijodini o‘rganish, yoshlarning mustaqil va baxtli hayot uchun zarur ijtimoiy malaka va fazilatlarni yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirib borishida”[9] muhim ahamiyat kasb etadi. Ulug‘ allomalar qoldirgan boy ilmiy xazinadan hozirgacha butun dunyo ahli bahramand bo‘lmoqda.

Bugungi kunda yurtimizdagi har bir oila va mahalla ta‘lim muassasalari, birinchi o‘rinda, yoshlarning ong va tafakkurini g‘urur iftixor ma‘rifat asosida shakllantirish hamda tarbiyalash eng muhim vazifadir. Chunki zo‘ravonlik va ekstremistik faoliyat bilan bog‘liq jinoyatlarning barchasi hali 30 yoshga yetmagan yoshlar tomonidan sodir etilmoqda.

Hozirgi dunyo yoshlari soni jihatidan insoniyat tarixidagi eng katta avlod, chunki ular 2 milliarddan ortiq kishini tashkil etmoqda. Sayyoramizning ertangi kuni va farovonligi ana shu farzandlarimizning qanday inson bo‘lib kamolga yetishishiga bog‘liq” [10; 6.]. Demak, bugungi kunda “ma‘naviy ma‘rifiy rejalar asosida talabalarning yoshiga mos ma‘naviy - axloqiy fazilatlar - vatanparvarlik, irodalilik, mas‘uliyatlilik, mehr - oqibatlilik, huquqiy madaniyat, tolerantlik, mafkuraviy immunitet, tadbirkorlik, innovatsion fikrlash, ularda mehnatsevarlikni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi [9]. Binobarin, ijtimoiy gumanitar fanlar va ma‘naviy - ma‘rifiy ishlar asosida o‘quvchi - yoshlarda milliy iftixor ma‘naviy tarbiya ko‘nikma va malakalarini ta‘lim - tarbiya mazmuniga singdirib borish va ularni amaliyotda qo‘llash imkonini beradigan amaliy mashq, topshiriqlar hamda pedagogik vaziyatlarni ishlab chiqishni taqozo etmoqda. Binobarin, “ta‘lim va tarbiyani bir - biridan ajratib bo‘lmaydi, bu ikki jarayon o‘zaro bir-biri bilan bog‘liq, uzluksizlik asosida tashkil etilganda odobli, yuksak ma‘naviyatli, axloqiy fazilatlarga ega, shu bilan birga bilimli, zukko, ruhiy va jismoniy jihatdan sog‘lom, keng dunyoqarash va aqliy tafakkurga ega, kasb - hunar egasi bo‘lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi” [9]. Shunday ekan, ta‘lim jarayonida ajdodlarimiz benazi asarlari, pedagogik qarashlarini o‘rganish orqali talabalarda ma‘rifatparvarlik fazilatlarini rivojlantirishga zamin yaratiladi.

Jumladan, A.M.Abdumannotov [21], A.T.Tilegenov [109], B.X.Karaeva [57], G.K.Zaripova [45], D.Sharipova [126], O.Musurmonova [82], M.Quronov [137], S.Nishonova [85], A.Choriev [122], Sh.Shodmonova [128], O.Jamoliddinova [42], D.A.Axatova [29], Z.B.Axrora [30], K.Yu.Qilicheva [134], M.O.Inomova [51], M.S.Salaeva [94], M.E.Ismoilova [55], N.Ortiqov [88], R.Mamatqulova [73], B.X.Xodjaev [118], G.V.Izbulloeva [49] larning ilmiy-tadqiqot ishlarida mustaqillik, milliy ma‘naviy - axloqiy tarbiya nazariyasi va amaliyoti, ma‘naviy merosning shaxs kamolotiga ta‘siri, Sharq allomalarining komil inson borasidagi qarashlari o‘z ifodasini topgan.

Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Al-Xorazmiy, Al-Buxoriy, at-Termiziy, Ahmad Yassaviy, Muslihiddin Sa’diy, Alisher Navoiy kabi Sharqning atoqli pedagog, olim, shoir va san’atkorlari o‘z asarlarida yosh avlodda vatanparvarlik, mehnatsvarlik, do‘stlik, sadoqat, ma’naviy poklik, rostgo‘ylik, mardlik va jasurlikni tarbiyalash zarurligini ilgari surdilar, shafqatsizlik, adovat, parazitlik va ochko‘zlik kabi qabih xususiyatlar ta’siridan ehtiyot bo‘lishga qattiq da’vat etdilar. Buyuk ma’rifatparvarlar insonni sevishga, unga e’tiborli bo‘lishga, rahmdil bo‘lishga, hurmat qilishga va uni himoya qilishga chaqirganlar. Shunday qilib, o‘rta asr mutafakkirlari xulq-atvor qoidalarini, shaxsning axloqiy va jismoniy takomillashuvi uchun zarur bo‘lgan xalq an’analari va san’ati, marosimlarining mazmun-mohiyatini saqlab qolishga, ijodiy qayta ko‘rib chiqishga va odamlarga yetkazishga harakat qildilar.

Xalq pedagogikasi tajribasidan, uning o‘ziga xos etnopedagogik materialidan foydalanish, o‘tmishning buyuk ilg‘or pedagoglari izlanishlarida kuzatiladi - Ya.A. Komenskiy, I. G. Pestalotsi va K. D. Ushinskiy, ularning didaktik va ta’lim tizimlarini qurishda xalq pedagogikasi tahlil qilish va umumlashtirishga katta e’tibor qaratdi.

O‘tmishning yetuk o‘qituvchilari-V. I. Vodovozov, N. F. Bunakov, D. I. Tixomirov, V. V. Fleerov, V. P. Vaxterov va boshqalar, o‘z pedagogik ishlarida xalq ta’limining boy ilg‘or g‘oyalari va tajribasidan, shuningdek, xalq pedagogikasi yodgorliklari namunalaridan yuqori baholanib, ijodiy qayta ko‘rib chiqildi va foydalanildi.

Bu o‘rinlarda A. E. Izmaylovning ishi alohida o‘rin tutadi, unda muammoni o‘rganishning xronologiyasi G. S. Vinogradovdan hozirgi kungacha har tomonlama va chuqur qayta yaratilgan. Boshqa tadqiqotlar qatorida Sh. Kurbonov, A. Minavvarov, K. Pirliev, Ye. Seithalilovlar alohida e’tiborga loyiqdir.

Sharq va G‘arb mutafakkir, ma’rifatparvarlarining pedagogik qarashlarida milliy iftixor tushunchasi turli tarixiy davrda turlicha talqin qilinganligiga qaramasdan, ularning negzida vatanparvarlik, insonparvarlik, insoniylik milliy iftixor milliy g‘oya boshqa xalqlarning e’tiqodlari va urf odatlariga hurmat va ehtirom bilan qarash mushtarakligi mujassamdir.

Jumladan Aristotel, Suqrot, Aflotun, Balzak, Gyote, Russo, Leonardo do Vinchi kabi g‘arb olimlarining qarashlarida qanchalik ulug‘langan bo‘lsa, Konfutsiy, Al-Buxoriy, Termiziy, Forobiy, Beruniy, Firdavsiy, Jomiy, Ibn Sino, Lutfiy, Navoyi, Mirzo Ulug‘bek, Kamoliddin Behzod, Bobur kabi sharq mutafakkirlari tomonidan ham juda e’zozlanganini, ularning qoldirgan ma’naviy meroslaridan yaqqol ko‘rishimiz mumkin. M. Ochilov, S. Ochilov, U. Maxkamov, O. Musurmonova, O‘. Tolipov, S. Nishonova, S. Bulatov, N. Sultonova, Z. Ismailova, A. Musurmonova, M. Bozorova, Ye. Xolmirzaev va boshqalarning nomzodlik dissertatsiyalari milliy an’analardan foydalangan holda mahalliy sharoitlarda talabalarni kasbiy axloqiy tarbiyalashning turli masalalarini ochib beruvchi alohida muammolarni hal

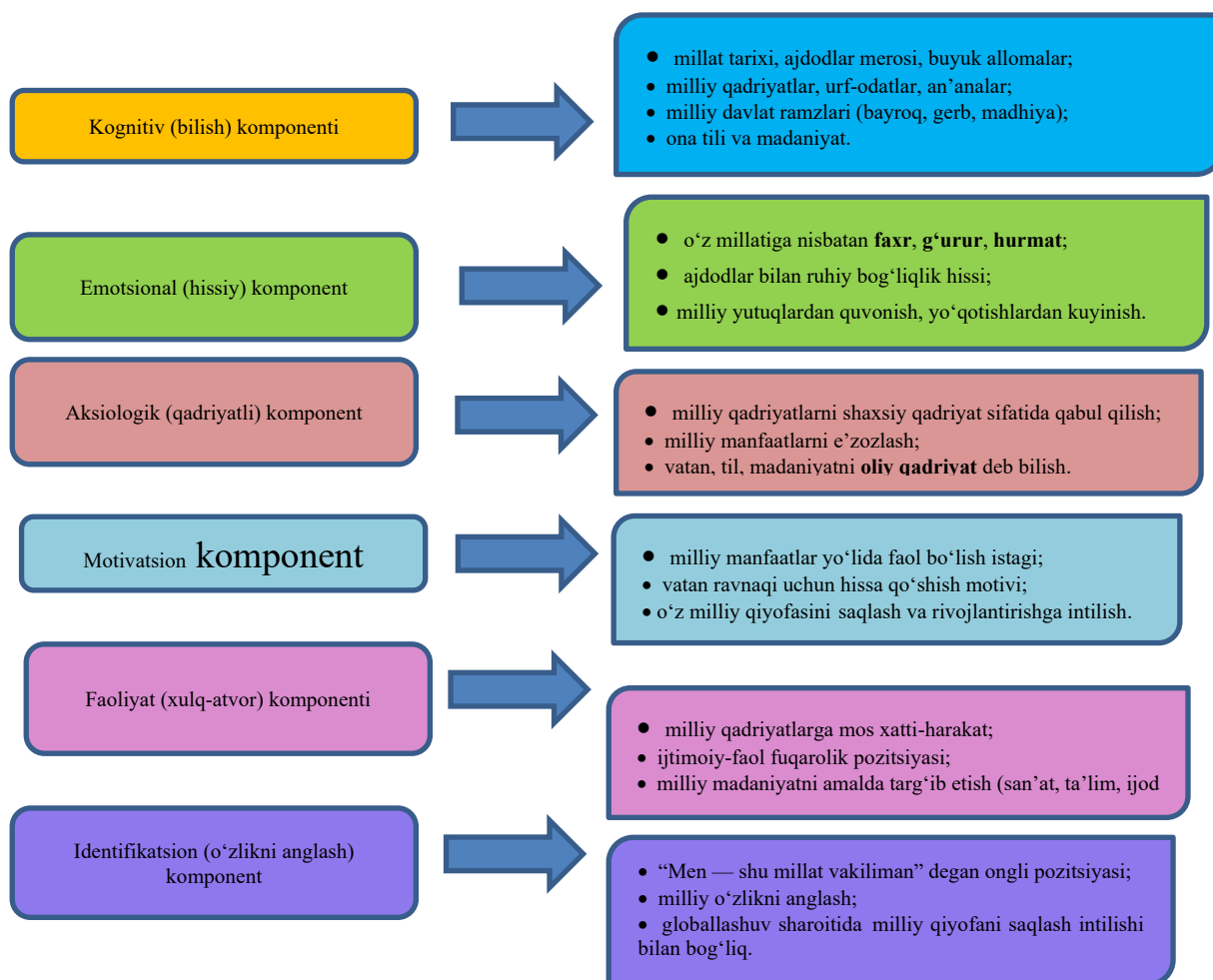
etishga bag‘ishlangan. Respublikamiz hududida yashovchi mahalliy xalq o‘zining qadimiy tarixiy-madaniy merosi, jahonga mashhur allomalari (Ibn Sino, Imom Buxoriy, Mirzo Ulug‘bek, Amir Temur, Alisher Navoiy, al Xorazmiy, Naqshbandiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, al Beruniy, Ahmad Yassaviy, Kamoliddin Behzod va b.) bilan haqli ravishda g‘ururlansa arziydi. Har bir sohada dunyoga tanilgan, yashab ijod etgan buyuk shaxslari qatorida O‘zbekistonning tasviriy san‘at tarixi ham benihoya boy. Bunga misol sifatida Varaxsha, Afrosiyob, Tuproqqal’a, Qo‘yqirilgan qal’a, Ayritom, Dalvarzintepa va boshqalarni keltirishimiz mumkin. Arxeologik qazilmalarning guvohligicha, yuqoridagi hududlarning barchasida qadimgi zamonlarda yuksak madaniyat, shu jumladan, tasviriy san‘at rivoj topgan.

NATIJALAR

Ajdodlarimiz ma’naviy merosini o‘rganish bo‘yicha sharqshunoslik, tarixshunoslik, huquqshunoslik, adabiyotshunoslik, tasavvufshunoslik, falsafa yo‘nalishlaridagi tadqiqot ishlari mavjud. Biroq yurtimiz yoshlarida ajdodlar siymosini tanish va ular qoldirgan ma’naviy me’rosini o‘rganishda aniq pedagogik tahlili e’tibordan chetda qolgan. Shunga asosan, biz ajdodlarimiz siymosini ifodalash vositasida tanish, ilmiy merosini o‘rganish va ularning asarlarini tahlil qilish asosida talabalarda milliy iftixor va g‘urur tuyg‘ularini vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirish nuqtai nazaridan ilmiy tadqiqot ishimizning asosiy yo‘nalishi qilib belgiladik.

Milliy iftixor ruhida tarbiyalangan kishilardan tashkil topgan jamiyat taraqqiy etadi rivojlanadi, kelajagi porloq bo‘ladi.

Milliy iftixor tuyg‘usi - bu shaxsning o‘z millatiga, uning tarixiy-madaniy merosiga, qadriyatlariga va bugungi taraqqiyotiga nisbatan ongli faxr va mas’uliyat hissidir. Pedagogik-psixologik adabiyotlarda u **murakkab, ko‘p tarkibli tuyg‘u** sifatida talqin qilinadi. Milliy iftixor ruhida tarbiyalashning tarkibiy qismlari quydagilardan iborat (1.1-rasmga qarang)

1.1-rasm. Milliy iftixor tuygʻusining tarkibiy qismlari.

MUHOKAMA

Izohlardan kelib chiqib aytish mumkinki milliy iftixor tuygʻusi shaxs ongida oʻz-oʻzidan paydo boʻladigan hodisa emas, balki u chuqur **tarixiy bilim, hissiy kechinma, qadriyatli munosabat, motivatsion ehtiyoj va ijtimoiy-amaliy faoliyat** orqali bosqichma-bosqich shakllanadigan murakkab pedagogik jarayondir. Ushbu jarayonda Alisher Navoiy, Amir Temur, Forobiy, Mirzo Bobur, Mirzo Ulugʻbek, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy kabi buyuk ajdodlarimizning shaxsiyati va ilmiy-maʼnaviy merosi muhim tarbiyaviy manba boʻlib xizmat qiladi. Portret janridan tashqari “Qovoqqa badiiy ishlov berish va miniatyura kompozitsiyasini yaratish texnologiyasi” orqali qovoq yuzasiga turli ajdodlarimizning maʼnaviy madaniy boyliklarini aks ettirib yosh avlodga yetkazish ham maqsadga muvofiqdir. “Qalbm senga bagʻishlayman ey ona Surxonim” nomli kompozitsiyalar ham oʻlkamizning soʻlim manzaralarini aks ettirib talabalarda vatanga boʻlgan muhabbat, oilasini vatanini

xalqini asrab avaylash kabi, milliy g‘urur milliy iftixor tuyg‘ularini rivojlantirish chora tadbirlarini ko‘rish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ajdodlar siymosini tasviriy san‘at vositasida ifodalash talabalarni milliy iftixor, vatanparvarlik va ma‘naviy barkamollik ruhida tarbiyalashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Buyuk tarixiy shaxslar obrazlarini rangtasvir va qalamtasvir jarayonida yaratish orqali yosh avlod qalbida milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy merosga sadoqat hamda estetik tafakkur shakllanadi.

Tadqiqot davomida ajdodlar siymosini tasvirlashning pedagogik algoritmlari, portret ishlash metodikasi, kompozitsion yechimlar va rang tanlash tamoyillari talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, Amir Temur, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk ajdodlar siymosini tasvirlash jarayonida talabalar tarixiy tafakkur, badiiy did va mustaqil ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini egallaydi.

Shuningdek, ajdodlar siymosining badiiy ifodasi yoshlarni qat‘iyatli, maqsadga intiluvchan va milliy g‘ururga ega shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur ilmiy-metodik yondashuv oliy ta‘lim muassasalarida tasviriy san‘at fanlarini o‘qitish samaradorligini oshirish bilan birga, barkamol avlod tarbiyasida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Kitoblar

1. Baymetov B. “Qalamtasvir”. Darslik 1-qism. T.: Musiqa 2006 yil -bet 86.
2. Xalilov R. “Рисунок”.T.: Navruz 2013 yil - bet 74
3. Xaitov.Z.A “Rangtasvir”. O‘quv qo‘llanma. T.: Surxon ilm nashr, 2024 yil. - bet. 104.
4. Sadatov.Ch.X “Qalamtasvir” O‘quv qo‘llanma. T.: Lesson press 2025 yil –bet 95

Jurnallar

Shavkat, S., Zufar, X., & Mahliyo, Y. (2021). Graphic recommendations for the analysis of simple and complex girix pattern compositions in the art of embroidery by geometric patterns. *Universum: технические науки*, (11-5 (92)), 95-98.

Asroralievich X. Z., Abdumalikovna G. F. IMPROVING THE SKILLS OF STUDENTS TO CREATE PSYCHOLOGICAL PORTRAITS IN PAINTING AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS //SCIENCE AND CIVILIZATION-2020. – 2020. – С. 105.

Asroraliyevich X. Z. THE ROLE AND PRACTICAL IMPORTANCE OF " PAINTING" IN THE DEVELOPMENT OF FINE ARTS //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429. – 2022. – Т. 11. – №. 05. – С. 166-168.

Asroraliyevich K. Z. Psychological Portrait Pencil Characteristics of Perception Formation in the Description of the Image //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – Т. 3. – №. 10. – С. 312-316.

Asroraliyevich, K. Z., Shonazarovna, M. M., & Ziyodullayevna, C. P. (2024). Improving the Education of Students in the Spirit of National Pride Through the Expression of the Image of Ancestors. *Miasto Przyszłości*, 54, 1707-1711.

Xaitov, Z. A. (2023). AJDODLAR SIYMOSINI IFODALASH VOSITASIDA TALABALARNI MILLIY IFTIXOR RUHIDA TARBIYALASH METODIKASI. *Inter education & global study*, 1(4), 30-32.

Хайтов, З. А. (2022). ПСИХОЛОГИК ПОРТРЕТ ҚАЛАМТАСВИРИНИ ТАСВИРЛАШДА ИДРОК ЭТИШНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. *Scientific Impulse*, 1(4), 184-189.

Xaitov, Z. A. (2023). AJDODLAR SIYMOSINI IFODALASH VOSITASIDA TALABALARNI MILLIY IFTIXOR RUHIDA TARBIYALASH METODIKASI. *Inter education & global study*, 1(4), 30-32.

Xaitov, Z. A. (2023). O‘QUVCHILARGA TASVIRIY SANAT DARSLARIGA INDIVIDUAL YONDASHUVNING NAZARIYADAGI AHVOLI TAHLILI. *Inter education & global study*, 1(4), 27-29.

Xaitov , Z. ., Mamadaminov , G. ., & Xudoyberdiyeva , M. . (2025). SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING A SENSE OF NATIONAL PRIDE IN FUTURE ART TEACHERS THROUGH THE STUDY OF THE WORKS OF EASTERN THINKERS. *Journal of Applied Science and Social Science*, 1(3), 328–331. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/jasss/article/view/81588>.

Vebsayt

Uzbek scholar journal

Inlibrary ilmiy bazasi

In Academy ilmiy jurnal

Erus ilmiy jurnal

WOS journals